

NGHỆ NHÂN CHÂU THÁI THANH- NGƯỜI GÓP PHẦN THỜI HỒN VÀO NGHỀ ĐIÊU KHẮC GỖ Ở BÌNH DƯƠNG.

Bùi Thị Kim Tuyền(*)

Cùng với các nghề truyền thống có từ lâu đời như gốm sứ, sơn mài, điêu khắc gỗ cũng là nghề truyền thống tiêu biểu của Bình Dương. Nghề điêu khắc gỗ hình thành và phát triển trên đất Bình Dương đã hơn 200 năm. Trong điều kiện hiện nay, nghề điêu khắc gỗ đã và đang có nhiều nỗ lực, từng bước đổi mới để duy trì và phát triển ổn định.

Trước đây, Bình Dương có nhiều rừng và gỗ quý tạo điều kiện thuận lợi cho nghề làm mộc phát triển, biến nơi đây trở thành trung tâm của nghề mộc gia dụng Nam Bộ, tạo nên văn hóa làng nghề điêu khắc gỗ đặc sắc và sản sinh ra những nghệ nhân, thợ chạm khắc gỗ tài hoa cũng như nhiều tác phẩm gỗ tinh tế, độc đáo.

Nghề điêu khắc gỗ xuất phát từ nghề mộc cổ truyền. Nghề mộc ở vùng đất Thủ một thời nổi danh cả phía Nam, vì ở tỉnh Thủ Dầu Một nên dân gian quen ca ngợi là “thợ Thủ” tay nghề cao. Người Pháp ngay từ những năm đầu Thế kỷ XX, năm 1901 đã mở trường chuyên đồ mộc, được gọi là trường Bá Nghệ. Nhờ trường này mà tay nghề của thợ Thủ được nhiều người biết đến. Theo “Gia Định Thành Thông Chí” của Trịnh Hoài Đức và các tư liệu địa chí các tỉnh miền Đông Nam Bộ xưa, cư dân thuộc vùng đất mới chuyên nghề đốn gỗ, khai khẩn đất đai để làm ruộng, hình thành nên hai nhóm nghề chính phổ biến trong nhóm cư dân đầu tiên trên vùng đất cổ là nghề làm gỗ và nghề làm ruộng. Với nghề đốn gỗ - Một trong hai nghề chính của cư dân xưa, ta thấy trên vùng đất cũ, rừng là tài nguyên chính tạo nên nguồn lợi lớn. Ngay từ khi đặt chân đến vùng đất này, nghề “Phá sơn lâm”, chặt cây, xẻ gỗ để khẩn hoang, làm ruộng đã hình thành lớp thợ đầu tiên từ đầu thế kỷ XVI, XVII. Họ đã biến gỗ thành nhà, xây dựng các công trình dân dụng đầu tiên, tạo dấu ấn nghề nghiệp trong nếp sinh hoạt hàng ngày. Do nằm trong khu vực Đông Nam Bộ với nguồn tài nguyên rừng tương đối phong phú với nhiều loại gỗ quý, dồi dào như: sao, gõ, huỳnh đàn, giáng hương, trai, dầu và nhiều dạng gỗ quý hiếm khác, cư dân xứ Bình An xưa đã tìm cách sử dụng, trang trí, tạo dáng nghệ thuật cung cấp không chỉ cho địa phương mà còn cho các vùng trong cả nước. Nghề mộc, cưa xẻ, chạm trổ, điêu khắc xuất hiện đầu tiên với các hình thức đóng thuyền, đẽo cột, làm hòm xiềng, bàn ghế, vật dụng... từ đó đã hình thành nên các làng nghề điêu khắc nổi tiếng của Bình Dương

(*) **Thạc sĩ; Bảo tàng Bình Dương. Email: kimtuyenbt10101978@gmail.com**

Với lợi thế thuận tiện trong giao thông đường thủy, Bình Dương đã trở thành “Trạm trung chuyển” các sản phẩm gỗ - gỗ cây, gỗ xẻ cho toàn vùng. Nghề điêu khắc gỗ có những xóm chuyên chạm khắc trang trí trong các công trình kiến trúc đình, chùa, nhà cổ, các sản phẩm mỹ thuật như tủ thờ, tranh tượng, bàn ghế... tập trung xưa hơn cả là các xóm điêu khắc thuộc vùng An Thạnh, Phú Thọ, Lái Thiêu. Ban đầu, nghề chạm trổ, điêu khắc gỗ tỉnh Bình Dương xuất hiện dưới hình thức các công trình dân dụng, đóng thuyền, bàn ghế, đẽo cột, làm hòm xiêng, các vật dụng gia đình... Sau đó, phát triển nên các vùng chuyên điêu khắc trang trí cho những công trình kiến trúc đình, chùa, nhà cổ, các sản phẩm mỹ thuật như tủ thờ, tranh tượng... rồi dần hình thành các làng nghề điêu khắc gỗ. Trải qua quá trình dài phát triển, nghề điêu khắc gỗ truyền thống tuy có lúc thịnh, lúc suy nhưng các thế hệ nghệ nhân vẫn gìn giữ và lưu truyền nghề cho con cháu đến tận ngày nay.¹

Tác phẩm điêu khắc gỗ được làm từ nhiều loại gỗ khác nhau, trong đó có một số gỗ quý như: sao, huỳnh đàn, trắc, mun, gõ, giáng hương, trai, dầu, cẩm lai... Các nghệ nhân đã tìm tòi, bảo lưu những phong cách cổ của nhiều nền văn hóa khác nhau, đặc biệt là phong cách cổ Việt Nam như: tượng Phật, tượng Di Lặc, mục đồng, tiều phu, ngư phủ, chim ưng, sư tử hí cầu... Ngoài ra, một số mẫu mã chế tác theo các tượng cổ châu Âu như: tượng vệ nữ, khóa thân... Cùng với kinh nghiệm về kỹ thuật và óc sáng tạo, các nghệ nhân đã cho ra đời những sản phẩm tinh tế từ các loại hoành phi, câu đối đến các trường kỷ, hương án, độc bình, tủ thờ, ghế dựa,...

Với bàn tay khéo léo, tài hoa của các nghệ nhân, thợ chạm trổ đã khắc họa vào sản phẩm những hình ảnh đẹp đẽ, thanh cao như: Tùng, bách, trúc, mai, cúc, mẫu đơn... Tùng hoa văn dù nhỏ hay lớn đều lột tả nên sự công phu, tỉ mỉ, miệt mài của người chạm trổ. Tâm huyết của nghệ nhân, người thợ đều gửi gắm vào trong từng sản phẩm của mình, từ đó tạo nên nét đặc biệt, cái hồn mà không phải bất cứ ai, bất cứ nơi đâu có thể làm được. Ngoài ra, sản phẩm điêu khắc gỗ Bình Dương không chỉ nổi tiếng kiểu dáng đẹp mà chất lượng gỗ tốt, được đánh giá rất cao bởi gỗ đều là nguyên khối, không ghép, không pha tạp và tháo lắp thuận tiện.

Đến với làng nghề điêu khắc gỗ ở Bình Dương ngày nay, chúng ta đều nghe tiếng đục đẽo lộc cốc vang vọng lên rộn ràng. Hiện tại, các cơ sở điêu khắc tập trung chủ yếu tại phường An Thạnh, thị xã Thuận An, phường

¹ Sở Văn hóa-Thông tin tỉnh Bình Dương (1999), *Thủ Dầu Một- Bình Dương đất lành chim đậu*, Nxb Văn nghệ Tp.HCM.

Phú Thọ, phường Chánh Nghĩa, TP. Thủ Dầu Một với khoảng 200 hộ làm nghề.²

Mỗi tác phẩm điêu khắc gỗ là sản phẩm từ tâm hồn của người nghệ sĩ. Nghệ nhân Châu Thái Thanh, sinh năm 1961, con trai thứ 10 của nghệ nhân Châu Văn Trí (Chín Trí), hiện cư ngụ tại Cách Mạng Tháng 8, phường Chánh Nghĩa, Thành phố Thủ Dầu Một. Xuất thân từ một gia đình vốn có truyền thống làm nghề điêu khắc gỗ, ngay từ khi lên 10 tuổi ông đã làm quen với nghề.

Theo nghệ nhân, “Nghề này cần có đam mê, lòng kiên nhẫn mới có thể thành thạo và sáng tạo được.” Ngoài sự khéo léo, tỉ mỉ, kiên trì, nghề điêu khắc gỗ còn cần phải có tâm hồn nghệ sĩ, để đôi bàn tay tài hoa của mình thể hiện lên những tác phẩm sinh động có thần. Điêu khắc gỗ là đam mê của ông. Từng Tốt nghiệp về kinh tế nhưng giờ ông trở thành nghệ nhân theo ý nguyện của cha, là nghệ nhân Châu Văn Trí có 60 năm trong nghề điêu khắc gỗ. Nghệ nhân Châu Thái Thanh đại diện gia đình, điều hành cơ sở điêu khắc gỗ của gia đình và cũng là người tạo ra những mẫu mã mới để đáp ứng nhu cầu thị hiếu của người tiêu dùng. Và cũng là người đã đào tạo ra nhiều học trò. Những sản phẩm của ông làm ra như Salon, tranh, tượng... đều được khách hàng ưa chuộng và được sản xuất ra nước ngoài như Singapore, Hồng Kong, Đài Loan... Có thể nói giai đoạn 1990 - 1996 là giai đoạn nghề điêu khắc gỗ phát triển mạnh nhất.³

Đồng thời, Nghệ nhân Châu Thái Thanh chia sẻ với khả năng, kinh nghiệm của những nghệ nhân lành nghề có thể làm được bình quân khoảng 15 triệu đồng/tháng. Còn với thợ mới ra nghề thu nhập cũng được 4 - 5 triệu đồng/tháng. Tuy nhiên, nếu tiếp tục gắn bó thì tay nghề sẽ được nâng lên, sản phẩm sẽ đẹp và chất lượng từ đó kéo theo thu nhập sẽ tăng cao. Trước sự cạnh tranh khốc liệt của các sản phẩm gỗ được làm theo hướng công nghiệp, các cơ sở, các hộ làm nghề điêu khắc gỗ trong tỉnh cũng đã từng bước đổi mới cách làm, sản xuất để tồn tại và phát triển trong điều kiện hiện nay.

Để hoàn thành một sản phẩm đẹp đủ điều kiện đưa ra thị trường, phải trải qua những công đoạn, quy trình nhất định từ chạm khắc gỗ đó là, xác định đề tài, quy cách sản phẩm → Lên bảng vẽ → Chọn nguyên liệu → Sơ chế sản phẩm (cưa, xẻ, đục vỡ...) → Điêu khắc (chạm thô hoặc làm tỉ mỉ) → Chà giấy nhám, đánh bóng, mài giũa, phun sơn... mỗi công đoạn sẽ được một nhóm thợ thực hiện.⁴

² Báo tăng Bình Dương (2016), Báo cáo về nghề gỗ.

³ Theo nghệ nhân Châu Thái Thanh, cư ngụ tại Cách Mạng Tháng 8, Phường Chánh Nghĩa, TP.TDM.

⁴ Tư liệu sưu tầm, điền dã cá nhân (2018), *Sưu tầm hiện vật về nghề điêu khắc gỗ ở Bình Dương*.

Xác định đề tài

Lên bảng vẽ

Sơ chế sản phẩm

Bộ dụng cụ để điêu khắc gỗ.

Nghệ nhân Châu Thái Thanh đang thực hiện điêu khắc tác phẩm của mình.

Sản phẩm điêu khắc gỗ Bình ở Dương chủ yếu cung cấp cho thị trường trong nước tại các địa điểm du lịch, văn hóa, hội chợ, khách sạn... đồng thời, còn được xuất khẩu ra nước ngoài. Giá thành các sản phẩm tùy theo kích cỡ to, nhỏ và chất lượng gỗ thường hay quý mà dao động từ vài trăm ngàn đến vài chục triệu, trăm triệu. Điêu khắc gỗ mang đậm nét văn hóa địa phương, có giá trị nghệ thuật cao nên sản phẩm rất được thị trường nước ngoài ưa chuộng.⁵

⁵ Tư liệu sưu tầm, điền dã cá nhân (2018), *Sưu tầm hiện vật về nghề điêu khắc gỗ ở Bình Dương*.

Những năm qua, sản phẩm điêu khắc gỗ Bình Dương là một trong những mặt hàng truyền thống chủ lực có số lượng xuất khẩu mang lại hiệu quả kinh tế cao cho tỉnh nhà. Hiện nay, quy trình tạo ra sản phẩm cũng được các làng nghề, nghệ nhân chú trọng cải tiến và nâng cấp theo hướng chuyên môn hóa cao. Bên cạnh đó, tỉnh Bình Dương cũng quan tâm đến vai trò của các làng nghề này, thúc đẩy các làng nghề chủ động trong việc sản xuất, sắp xếp lại quy mô làng nghề, hỗ trợ xây dựng cơ sở hạ tầng tốt hơn, phối hợp với Hiệp hội làng nghề của tỉnh để đào tạo lao động, xúc tiến thương mại và tìm kiếm thị trường... Đồng thời, tỉnh sẽ hỗ trợ làng nghề xây dựng thương hiệu, mở showroom giới thiệu và quảng bá sản phẩm...⁶

Do tính đặc thù đó, nên có nhiều thuận lợi để nghề truyền thống ở Bình Dương phát triển, nhưng trên thực tế hiện nay có nhiều bất lợi cần giải quyết tốt một số vấn đề nhằm giữ gìn và phát triển những giá trị lịch sử, văn hóa nghệ thuật truyền thống: Trước thực tế đó, ngày 29/8/2006 UBND tỉnh Bình Dương đã ra Quyết định số 3838/QĐ-UBND thành lập Hiệp Hội Sơn mài – Điêu khắc tỉnh Bình Dương. Cơ hội mới đang mở ra cho ngành nghề truyền thống này. Các quyết định trên không ngoài việc bảo vệ, nâng cao và phát triển nghề truyền thống ở Bình Dương nói chung và nghề điêu khắc gỗ nói riêng. Nghề điêu khắc gỗ không chỉ có giá trị văn hóa truyền thống đặc sắc mà giá trị kinh tế rất cao, được các thị trường trong và ngoài nước ưa chuộng. Vì thế, để điêu khắc gỗ Bình Dương có thể phát triển mạnh hơn nữa rất cần sự quan tâm, giúp đỡ của chính quyền các cấp, ngành liên quan.

Hiện nay, nghề điêu khắc gỗ mỹ thuật ở Bình Dương cung cấp các sản phẩm chạm gỗ là những tượng tròn và kích thước nhỏ, một số được làm bằng gỗ quý như mun, cẩm lai, gõ, trắc... mẫu mã sản phẩm điêu khắc gỗ khá đa dạng và phong phú do các nghệ nhân luôn sáng tạo mẫu mới. Đồ gỗ gia dụng của vùng đất này từ lâu đã được người tiêu dùng ưa chuộng và biết đến là do kiểu dáng đẹp, nhưng quan trọng hơn là chất lượng cao nhờ có nguồn gỗ tốt. Thợ đồ gỗ ở Bình Dương biết chạm trổ, khắc họa hoa văn dân dã như tùng, bách, các loại hoa như: cúc, mẫu đơn... Điều đó cho thấy bàn tay tài hoa của các nghệ nhân điêu khắc nơi đây đã làm rạng danh cho nghề điêu khắc thủ công truyền thống của Bình Dương. Đây chính là vùng đất hứa cho nghề thợ mộc, là nơi tập trung các lớp thợ có tay nghề cao từ miền Bắc, Trung di cư vào và chính họ đã mang theo kỹ thuật khám xà cừ trên tủ thờ, ghé tựa, tràng kỷ, hương án, hoành phi, câu đối... trở thành

⁶ Báo Bình Dương (2016), *Phát huy hiệu quả du lịch làng nghề truyền thống*.

những sản phẩm tiêu biểu của vùng đất này mà không phải nơi nào cũng có được.

Sản phẩm điêu khắc gỗ mỹ thuật ở Bình Dương cung cấp cho thị trường trong nước, phần lớn là các hàng mỹ nghệ do du khách mua làm kỷ niệm, làm đồ gia dụng trong gia đình, được bày bán trong các khách sạn, tụ điểm văn hóa, hội chợ, du lịch. Một số xuất khẩu sang các nước khác. Đây là những sản phẩm có giá trị văn hóa và kinh tế cao, được các thị trường ưa chuộng nhưng phần lớn do các cơ sở tư nhân sản xuất, nhiều gia đình có hai đời hoặc hơn làm nghề chạm khắc gỗ với quy mô nhỏ bé, có một đến hai nghệ nhân và vài thợ học việc, nên còn nhiều hạn chế trong đáp ứng các đơn hàng của thị trường. Để có thể phát triển mạnh hơn, cần sự quy hoạch, quan tâm hơn nữa của chính quyền các cấp, ngành liên quan để ngành điêu khắc gỗ không chỉ mang lại hiệu quả kinh tế cao mà còn góp phần bảo tồn và phát triển một bộ môn nghệ thuật đặc sắc của dân tộc ta và của người dân Bình Dương, góp phần sản sinh ra những nghệ nhân tài hoa và tạo ra những sản phẩm độc đáo, đa dạng hơn.

Cùng với làng nghề truyền thống như gốm sứ, sơn mài, điêu khắc gỗ Bình Dương đã dần khẳng định được tên tuổi và nổi tiếng trong và ngoài nước. Trong những năm qua, nghề điêu khắc gỗ Bình Dương không những xuất khẩu thu lại chỉ số kinh tế lớn, mà còn giải quyết được công ăn việc làm cho người lao động ở địa phương. Qua tìm hiểu một số cơ sở sản xuất sản phẩm gỗ trên địa bàn tỉnh cho thấy hầu hết các cơ sở đã có sự đầu tư máy móc, thiết bị mới trong sản xuất. Các cơ sở tự đổi mới để tồn tại và phát triển nghề.⁸

Để nghề truyền thống tiếp tục phát triển, Hiệp Hội Sơn mài- Điêu khắc Bình Dương đề nghị các nghệ nhân, các thế hệ tiếp nối nghề truyền thống của cha ông cần kết hợp giữa truyền thống và áp dụng máy móc khoa học kỹ thuật, sáng tạo thêm các mẫu mã, chất liệu nhưng vẫn giữ được nét đặc trưng, độc đáo và tinh xảo của nghề truyền thống để đáp ứng yêu cầu của thị trường và nâng cao năng suất lao động, giảm giá thành sản phẩm, không ngừng chủ động tìm kiếm, mở rộng thị trường tiêu thụ trong và ngoài nước.

Giờ đây, trải qua nhiều thăng trầm, đi qua thời kỳ vàng son, làng nghề điêu khắc gỗ Bình Dương vẫn đang được các thế hệ kế tiếp nhau trao

⁷ Sở văn hóa, thể thao và Du lịch tỉnh Bình Dương (2012), *Thủ Dầu Một- Bình Dương đất nước con người*, Nxb Chính trị Quốc gia.

⁸ Tư liệu sưu tầm, điền dã cá nhân (2018), *Sưu tầm hiện vật về nghề điêu khắc gỗ ở Bình Dương*.

truyền, lưu giữ và thực hành như một nghề thủ công bên cạnh các hoạt động kinh tế khác của Bình Dương. Chúng ta thêm tin tưởng về sự phục hồi mạnh mẽ và xa hơn của điêu khắc gỗ, một trong những nghề thủ công mà cha ông đã truyền lại. Chúng ta cần nhìn thẳng vào thực tế để đưa ra những giải pháp hợp lý cho làng nghề nhằm thu hút và khuyến khích giới trẻ tham gia. Chỉ có sự tham gia tích cực của các thế hệ mới, dưới sự dìu dắt, truyền nghề của các nghệ nhân dày dặn kinh nghiệm thì một nghề truyền thống mới có cơ hội sống và phát triển. Và đó chính là hướng đi bấy lâu nay của nghề điêu khắc gỗ nói riêng và của Hiệp Hội Sơn mài – Điêu khắc của tỉnh Bình Dương nói chung.⁹

Riêng nghệ nhân Châu Thái Thanh, ông mong ước cùng với các nghệ nhân điêu khắc gỗ ở Thủ Dầu Một – Bình Dương phục hồi và phát triển nghề - nghề điêu khắc gỗ truyền thống đã từng biết đến qua bàn tay tài hoa mà cha ông Châu Văn Trí là một nghệ nhân tiêu biểu tại Bình Dương.

Một số tác phẩm của nghệ nhân Châu Thái Thanh.

Mẹ ngồi cho con bú, gỗ giáng hương, sáng tác năm 2000.

⁹ Tư liệu sưu tầm, điền dã cá nhân (2018), *Sưu tầm hiện vật về nghề điêu khắc gỗ ở Bình Dương*.

Tượng Thúy Kiều- Kim Trọng, gỗ giáng hương, sáng tác năm 2005.

Tài Liệu Tham Khảo.

1. Phan An (1999), "*Về các nghề thủ công ở Bình Dương*", Thủ Dầu Một – Bình Dương Đất lành chim đậu, Nxb Văn Nghệ Thành Phố Hồ Chí Minh.
2. Phan Xuân Biên (Chủ biên) (2008), "*Lịch sử truyền thống*", Địa chí Bình Dương tập 2 (bản thảo lần 3), Ủy ban nhân dân Tỉnh Bình Dương.
3. Sở Văn Hóa Thông tin Bình Dương (1999) "*Thủ Dầu Một – Bình Dương đất lành chim đậu*", Nxb Văn nghệ Thành phố Hồ Chí Minh.
4. Bảo tàng Bình Dương, Tư liệu sưu tầm chủ đề (2018) "*Nghề điêu khắc gỗ ở Bình Dương*".
5. Huỳnh Ngọc Đáng (1990), "*Phú Cường, lịch sử văn hóa và truyền thống cách mạng*", Sở Văn hóa – Thông tin, Nxb Tổng hợp Sông Bé.
5. Tư liệu sưu tầm, điền dã cá nhân về nghề truyền thống ở Bình Dương (2016, 2017).